

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ З ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано, уточнено та дано визначення ключових понять з підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Ключові слова: *підготовленість, здоров'язбережувальна діяльність, майбутні учителі фізичної культури, здоров'язбережувальний освітній простір, середовище.*

Постановка проблеми. У наш час зроблено важливий крок до формування культури здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл. У навчальних планах середніх загальноосвітніх шкіл передбачено обов'язкове запровадження навчального предмета "Основи здоров'я", що інтегрує знання з валеології й безпеки життєдіяльності та має на меті навчити школярів вести здоровий спосіб життя.

Відомо, що добре володіння своїм предметом, готовність учителя до його викладання сприяє підвищенню якості в системі освіти. Сьогодні перед учителем фізичного виховання постає нелегке завдання, вирішення якого потребує від нього відповідної підготовки, наявності спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для якісного викладання навчальних предметів "Основи здоров'я" та "Фізична культура", спрямованих на формування в шкільній молоді високого рівня здоров'язбережувальної освіти [9].

В. Андрущенко стверджує, що настанова на підготовку вчителя з усталеними знаннями поступово відходить у минуле. Інформаційна революція вимагає від нього постійного оновлення знань. А для цього вчитель має бути науковцем, дослідником, уміти навчатись упродовж життя, а головне – випестувати відповідні здібності, ще на студентській лаві [1].

Л. Сущенко вважає, що головним завданням вищого навчального закладу, який готує майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, стає формування суб'єкта професійної діяльності, здатного підвищити свій фізичний потенціал, засвоїти фундаментальні знання з фізичного розвитку, фізичної активності, педагогічної діяльності, здорового способу життя [8].

А. Бойко зазначає, що молодому вчителю бракує педагогічних ключових педагогічних знань і понять для швидкої орієнтації в різноманітних ситуаціях шкільного життя, не вистачає їх для творчості в навчальній і виховній роботі [2].

Дослідження наукових джерел з підготовленості майбутніх учителів до здоров'язбережувальної професійної діяльності виявило недостатнє вивчення ключових понять означеної проблеми, що спричинило вибір теми дослідження.

Мета дослідження: надати визначення і уточнення ключових понять з підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний вчитель фізичної культури повинен по-перше, знати та вміти застосовувати форми, методи, засоби навчальної роботи, нешкідливі для здоров'я учнів; по-друге, вміти: забезпечувати належний рівень викладання навчальних дисциплін відповідно до навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту загальної середньої освіти (а для цього як мінімум – знати ці програми, як максимум – вміти складати або змінювати їх відповідно пристосовуючи до умов свого закладу або контингенту, не забуваючи при цьому затверджувати у відповідному порядку); надавати знання про здоров'я і шляхи його збереження та зміцнення; сприяти формуванню потреби у здоровому способі життя; формувати в учнів прикладні навички у веденні здорового способу життя; по-третє, мати відповідну мотивацію щодо здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Підготовленість майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності має забезпечувати: набуття навичок викладача-організатора фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, оволодіння навичками розробки, організації та проведення занять у фізкультурно-оздоровчих гуртках; якісне проведення уроків та занять зі спеціальними медичними групами; оволодіння майбутніми вчителями практичними вміннями щодо проведення методичної роботи по-перше – щодо здійснення планування всіх ділянок здоров'язбережувальної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі; по-друге – навичками організаційно-методичної роботи з учителями-предметниками для надання методичної допомоги в організації та проведення ними фізкультурно-оздоровчих, спортивно-масових та здоров'язбережувальних заходів у режимі навчального дня та в позаурочний час школярів (фізкультхвилинка на загальних уроках – учитель із предмета, години здоров'я – вчитель-вихователь "групи подовженого дня") та методичної роботи з учнями, щодо формування навичок самостійних занять.

У словнику іншомовних слів зазначається, що "професія" (від лат. *professio* – офіційно зазначене заняття, спеціальність) – сталий і відносно широкий рід трудової діяльності, що вимагає певних знань і трудових навичок і є джерелом існування. І.Ісаєв зазначає, що професія, як соціально-культурне явище, має складну структуру, яка вміщує предмет, засоби та результат професійної діяльності, мету, цінності, норми, методи та методики, зразки та ідеали [5]. На думку Л. Сущенко, педагогічна професія, якою є професія

фахівця фізичного виховання та спорту, безпосередньо пов'язана з підвищенням культури і передбачає як показник професіоналізму наявність інтуїтивного й творчого мислення та здібностей до якісного аналізу явищ і процесів, відповідальність за загальнонародський результат професійної діяльності [8].

Поняття "професіонал" тлумачиться, як "людина, яка обрала якесь заняття предметом своєї постійної діяльності; спеціаліст своєї справи" [7]. На думку Л. Суценко, професіонал з високим рівнем професійної культури буде здатний створювати матеріальні блага, відроджувати культуру, розвивати науку й успішно вирішувати завдання будівництва державності суверенної України [8].

Ми приймаємо сутність поняття "*професіонал*" у тлумаченні, яке подає А. Маркова. Вчена вважає, що *професіонал* – це спеціаліст, який оволодів високими рівнями професійної діяльності, який свідомо змінює та розвиває себе в процесі праці, вносить свій індивідуальний творчий внесок у професію, знайшов своє індивідуальне призначення (професіонал – це спеціаліст на своєму місці), стимулює у суспільстві зацікавленість до результатів своєї професійної діяльності та підвищує престиж своєї професії у суспільстві [6].

На думку А. Маркової, *формування професіоналізму* проходить такі етапи: 1) етап адаптації вчителя до своєї професії (первинне засвоєння вчителем норм менталітету, необхідних прийомів, техніки і технологій); 2) етап само актуалізації вчителя у професії (усвідомлення вчителем своїх можливостей виконання професійних норм, своїх індивідуальних особливостей, саморозвиток себе засобом професії, цілеспрямоване і усвідомлене підсилення своїх позитивних якостей, послаблення негативних, ствердження індивідуального стилю); 3) етап вільного володіння професією на рівні майстерності, гармонізація вчителя з професією (засвоєння високих стандартів, застосування на належному рівні раніш розроблених інших зразків та методичних розробок); 4) етап вільного володіння вчителем професією на рівні творчості (збагачення вчителем досвіду професійної діяльності за рахунок особистісного творчого внеску, впровадження авторських знахідок, вдосконалень у своїй праці [6].

У словниках поняття "*підготовка*" визначається як запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності [9]. Поняття "підготувати" тлумачиться як: зробити щось попередньо для устрою або організації чогось [8]; давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. у процесі навчання, практичної діяльності [10]. Поняття "*готовність*" – як результат підготовки: стан, за яким уже все зроблено [11]. Поняття "*підготовлений*" – як готовий для будь-якої діяльності, здатний до неї [8].

Поняття "професійна готовність" також не має однозначності, хоча необхідність цього безперечно. Зокрема, разом із терміном "*професійна готовність*" використовується термін "*підготовленість*". Він є більш пріоритетним у вживанні. Між ними, істотних відмінностей немає: "*підготовленість*" означає лише окремі ознаки, що характеризують професійну готовність, тобто відображають окремі аспекти останньої. Крім того, підготовленість фіксує будь-який результат професійної підготовки, який може бути нижче мінімально допустимого в межах готовності. Досягти підготовленості не завжди означає досягти готовності. Хоча можливі і збіги. Останні виявляються, напевне, тільки за умови повного складу показників, їх певного рівня і інтегральних взаємодій. Всі ці умови створюють готовність. Не випадково, наприклад, у спортивній діяльності висувається, як одна з вирішальних, задача інтеграції різних боків підготовки спортсмена і підкреслюється важливість і складність реалізації такого завдання [7, 8].

У професійній освіті поняття "*професійна підготовленість*" тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь [12]. Підготовленість фіксує будь-який результат професійної підготовки, який може бути нижче мінімально допустимого в межах готовності. Досягти підготовленості не завжди означає досягти готовності. Хоча можливі і збіги. Останні виявляються, напевне, тільки за умови повного складу показників, їх певного рівня і інтегральних взаємодій. Всі ці умови створюють готовність. Не випадково, наприклад, у спортивній діяльності висувається, як одна з вирішальних, задача інтеграції різних боків підготовки спортсмена і підкреслюється важливість і складність реалізації такого завдання [3].

Ми вважаємо, що у визначенні підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності важливими критеріями є ціннісне ставлення до майбутньої діяльності, сформованість педагогічного мислення та комунікативних здібностей, а загальним показником розвитку професійно-педагогічної культури особистості майбутнього вчителя виступає міра його різнобічної творчої активності.

Е. Вільчковський, вважає, що важливе місце в моделі фахівця фізичного виховання посідає визначення змісту й структури його професійної діяльності, обсяг виконуваних ним педагогічних функцій; рівень вимог до кожної з них, до знань, умінь і навичок, які необхідні для повноцінного виконання професійних обов'язків [3].

Розглянемо сутність педагогічної діяльності. У словниках поняття "*діяльність*" тлумачиться як мотивований процес використання тих чи тих засобів для досягнення мети; як заняття, праця; як специфічно людська форма активного ставлення до довкілля, зміст якої складає його доцільну зміну та перетворення в інтересах людей. До структури діяльності поряд з метою та мотивами науковці включають способи та прийоми. Особливості діяльності визначаються змістом мети, предметом, на який вона спрямована, засобами та способами, за допомогою яких відбувається її здійснення, і результатами. Характерними рисами педагогічної діяльності

досвідченого викладача є також специфічні для нього педагогічний стиль, педагогічна техніка, творчий підхід до своєї педагогічної діяльності [4, 7, 9, 11, 12].

Управління педагогічним процесом здійснює вчитель. Саме він визначає мету і завдання процесу в конкретних умовах, програмує розвиток особистості учня, обґрунтовує систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, спрямованість на розв'язання конкретних педагогічних завдань. Діяльність, яку виконує вчитель, називають педагогічною. *Педагогічна діяльність* – це особливий вид соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших поколінь до молодших накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [5].

Педагогічну діяльність здійснюють не лише педагоги, а й батьки, громадські організації, керівники підприємств і установ, різні групи, а також значною мірою засоби масової інформації. Ця діяльність є загальнопедагогічною, тобто такою, яку здійснює кожна людина стосовно самої себе, своїх дітей, товаришів, колег тощо. Педагогічна діяльність як професійна здійснюється у спеціально організованих суспільством освітніх установах: дошкільних закладах, школах, професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, закладах додаткової освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки.

Основними видами педагогічної діяльності, що здійснюється у цілісному педагогічному процесі, є викладання і виховна робота. З моменту виникнення педагогічної професії за вчителем закріпилась передусім виховна функція. Вчитель – це вихователь, наставник. У цьому його громадянське, людське призначення. Тому виховна робота є педагогічною діяльністю, спрямованою на розв'язання завдань усебічного гармонійного розвитку особистості шляхом організації виховного середовища і управління різноманітними видами діяльності вихованців. Ускладнення процесів суспільного виробництва, розвиток способів пізнання і бурхливе зростання наукових знань у суспільстві спричинили потребу у спеціальному передаванні знань, умінь, навичок.

На основі вивчення наукових джерел та власних емпіричних досліджень даємо формулювання поняття підготовленості майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності: *під підготовленістю майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності*, ми розуміємо - результат професійної підготовки студента вищого навчального закладу до ролі керівника фізкультурно-оздоровчого, спортивно-масового та оздоровчо-розвивального процесу в освітньому закладі, який виражений у здатності сформувавши здоров'язбережувальну культуру учнів та учителів в здоров'язбережувальному освітньому просторі школи.

Здоров'язбережувальний освітній простір, на наш погляд, включає в себе інтеграцію оздоровчої діяльності в навчально-виховний процес, розробку інтегрованих курсів, збільшення рухової активності учнів, системний підхід до організації позакласної діяльності, роботу психологічної служби, удосконалення фізичного виховання на основі реалізації індивідуального та диференційованого підходів. Керівником і головним координатором формування здоров'язбережувального освітнього простору є вчитель фізичної культури.

Здоров'язбережувальна діяльність у вищому навчальному закладі має ґрунтуватися на системному підході, що передбачає участь у ній усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямована на фізіопсихосоціальну адаптацію студентів шляхом спеціально розробленого змісту навчально-виховної роботи, а також методів, засобів її реалізації. Відповідно до цього положення метою здоров'язбережувальної освітньої технології виступає забезпечення умов фізичного, психічного, соціального й духовного комфорту, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я суб'єктів освітнього процесу, їхній продуктивній навчально-пізнавальній та практичній діяльності, що ґрунтується на науковій організації праці й культурі здорового способу життя особистості [4].

Таким чином, надаємо визначення, *здоров'язбережувальна професійна діяльність учителя фізичної культури* -- складне, поліфункціональне соціальне явище, з управління процесом здоров'язбереження, що передбачає впровадження фізкультурно-оздоровлювальних, еколого-гігієнічних, психовалеологічних, медико-валеологічних, оздоровчо-розвивальних та інших здоров'язбережувальних методик в навчально-виховний процес, які не зашкоджують, а сприяють зміцненню та збереженню здоров'я, спрямовані на формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Здоров'язбережувальна діяльність учителя фізичної культури повинна забезпечуватися та забезпечується сформованістю мотивацій (усвідомлення важливості здоров'язбережувальної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів, зацікавленість цією роботою; бажання досягнення успіху в цій діяльності), знань (використання засобів фізичного виховання у профілактиці захворювань, корекції фізичного стану, розвитку фізичних якостей школярів, самостійних заняттях школярів з метою активного відпочинку в режимі навчального дня та у вихідні чи на канікулах, знання особистісно зорієнтованих технологій фізичного розвитку і здоров'язбереження, знання змісту, форм і методів організації здоров'язбережувальної діяльності), умінь (проводити навчальні, секційні та заняття з учнями, які віднесені за станом здоров'я до спеціальних медичних груп; надавати перше медичну допомогу, розробляти сценарії, плани і програми оздоровчих заходів, організовувати і проводити спортивно-оздоровчі свята і змагання; організовувати та проводити позаурочні фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заходи, надавати методичну допомогу у проведенні здоров'язбережувальних заходів у режимі навчального дня, в позаурочний та позашкільний час іншим педагогам; систематично здійснювати самоаналіз професійної діяльності щодо узагальнення власного досвіду

та досвіду інших), комунікативних навичок та особистісних якостей майбутніх учителів фізичної культури (навички комунікативної діяльності та творчої діяльності) [7].

Б. Долинський визначає поняття "здоров'язбережувальне середовище" як взаємозв'язок факторів, що сприяють становленню особистості студента, формуванню потреби в здоровому способі життя шляхом організації простору навчального і вільного часу, приєднання до морально-екологічних цінностей, психологічного захисту фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я студентів, профілактики асоціальних умов, які в сукупності виробляють внутрішню потребу студента до оволодіння засобами і методами використання можливостей свого організму для підтримки, збереження та зміцнення власного здоров'я й оволодіння сучасними технологіями навчання, спрямованими на збереження і зміцнення здоров'я майбутніх вихованців [4].

На наш погляд, *здоров'язбережувальне освітнє середовище* – сукупність психолого-педагогічних, екологічних, фізкультурно-оздоровлювальних, медичних, гігієнічних, виховних чинників, які спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я учасників освітнього процесу.

Найбільш важливими показниками раціональної організації навчального процесу, на наш погляд, є організація уроків на основі принципів здоров'язбереження, використання на уроках здоров'язбережувальних технологій, організація та проведення рухових перерв, дотримання правил особистої та громадської гігієни в психолого-педагогічному просторі навчального закладу.

На нашу думку, здоров'язбережувальна організація навчально-виховного процесу у освітньому закладі, передбачає раціональну організацію навчального процесу, яка необхідна для запобігання перенавантажень, перенапружень та сприяє успішному навчанню суб'єктів навчально-виховного процесу, зміцнює і береже їхнє здоров'я.

Висновки: Під час дослідження визначені поняття: "Підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності", "здоров'язбережувальна професійна діяльність учителя фізичної культури". Уточнено поняття: "Педагогічна діяльність", "здоров'язбережувальний освітній простір"; "здоров'язбережувальне освітнє середовище"; "здоров'язбережувальна організація навчально-виховного процесу у освітньому закладі".

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В.П. Андрущенко, І.Я.Табачен // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 58-69.
2. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А.М. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
3. Вільчковський Е.С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е.С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: Збірник наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків: ОВС, 2002. – С. 301-309.
4. Долинський Б.Т. Методологія здоров'язберігаючої діяльності майбутнього вчителя початкової школи: [монографія] / Долинський Борис Тимофійович. – Одеса: Видавець М.П. Черкасов, 2010. – 266 с.
5. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / И.Ф.Исаев. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 208 с.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: Наука, 1996. – С. 48-54.
7. Сентизова М. И. Педагогическое обеспечение подготовки будущих учителей к здоровьесберегающей деятельности: автореф. дис... на соискание ученой степени канд. пед. н.: специальность 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / М. И. Сентизова. – Якутск, 2008. – 20 с.
8. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Сущенко Людмила Петрівна. – К., 2003. – 45 с.
9. Тимошенко О.В., Сущенко Л.П. Оптимізація професійної підготовки вчителів фізичної культури // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / За ред. М.Лук'янченка, Ю.Шкрєбтія, Е.Боляха, А.Матвєєва. – Дрогобич: КОЛО, 2005. – С. 103-112.
10. Филанковский В. В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры: дис. ... на соискание ученой степени д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / Филанковский Виталий Владимирович. – Ставрополь, 2000. – 456 с.
11. Хомич Л.О. Формування здорового способу життя студентської молоді / Л.О. Хомич // Формування здорового способу життя студентської молоді: реалії та перспективи: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2003. – С. 10 – 12.
12. Цьось А.В. Дифференцированный подход в процессе профессиональной подготовки учителя физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Цьось Анатолий Васильевич – Киев, 1994. – 179 с.

Подано до редакції 08.10.12
